

vať už v prvej kapitole. Pokiaľ ide o poznamky pod čiarou, *Analýza chybějících hodnot* ich obsahuje 255 na 146 stranách, pričom v mnohých prípadoch sa jedná o obsah, ktorý by bolo možné zapracovať priamo do textu alebo o pripomienky s nízkou relevanciou výrazne odbiehajúcou od hlavnej argumentácie. Čitateľa tak často vyrušujú bez toho, aby samotnému obsahu poskytovali pridanú hodnotu. Obe tieto výčitky sú ale skôr „kozmetického“ charakteru a je iba škoda, že neboli v redakcii odstránené pred vydaním.

Svojím obsahom je ale *Analýza chybějících hodnot* relevantným príspevkom do českej sociologickej literatúry venovanej metodologickým otázkam. Vzhľadom na svoj krátky rozsah a prístupnú argumentáciu vedenú od elementárnych základov sa jej snáď podarí naplniť svoj cieľ a spopularizovať veľmi relevantný aspekt spoločenskovedného výskumu, ktorý zostáva v česky a slovensky hovoriacom prostredí často ignorovaný aj napriek jeho zásadnému vplyvu na reliabilitu výskumných záverov.

Miroslav Nemčok

Arnošt Novák: *Tmavozelený svět.*

Radikálně ekologické aktivity v České republice po roce 1989

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2017, 347 s.

Vydání *Tmavozeleného světa* je svého druhu ojedinelou a v jistých, převážně ekologicko-aktivistických kruzích ceněnou událostí. Publikace si ovšem všímají i obecněji orientovaná periodika a weby, možná i vzhledem k určitému vzestupu společenské debaty o klimatické změně a ekologických otázkách. Řada indicií tak naznačuje, že minimálně pro dané téma se jedná o důležitou a očekávanou knihu.

Novák v ní prezentuje poměrně podrobnou analýzu českého radikálně-ekologického aktivismu po roce 1989. Formou

reinterpretace a vzájemného propojení rozhovorů s klíčovými osobnostmi českého environmentálního hnutí se snaží identifikovat jeho specifika a vnitřní rozpory, přičemž téma zasazuje do porevoluční situace, typické zejména rychlou privatizací a nastavením politiky volného trhu. Celkový obraz dokresluje vlastní přiznanou zkušeností angažovaného pozorovatele. Ta umožňuje zacílení na specifické vazby a vlivy uvnitř hnutí a konkrétní detaily, které jeho podobu utvářely. Vše pak rámuje obsáhlý teoretický vstup, jenž tvoří celou první polovinu knihy a jehož úkolem je vedle definice autorových názorových východisek i celkové ohraničení zkoumaného tématu v kontextu dotčené české i světové literatury i v kontextu historické geneze environmentálního hnutí.

Ačkoli podobně orientované studie v českém prostředí existují, přidanou hodnotou a rozlišovacím znakem Novákovy knihy jsou právě autorem konstruovaný výkladový rámec i metodologický přístup. Autor tak nejen objektivně shrnuje proces institucionalizace a umírnění environmentálního aktivismu u nás v průběhu devadesátých let a na přelomu tisíciletí, což by v rámci dosud vydané literatury nebylo natolik převratnou novinkou, ale současně zprostředkovává svůj otevřeně přiznaný pohled „insidera“. Této specifické rovině přisuzuje hlavní úlohu. Vlastní angažovanost autora ve zkoumaném prostředí se ukazuje jako hlavní devíza, která umožňuje jednak vcelku ojedinelý metodický postup, striktní výzkumné i teoretické zacílení a také vnitřní konzistenci, která přesvědčivě drží vstupní teoretická východiska.

Novák práci zasazuje do konceptu tzv. postnormální vědy, která vychází z přesvědčení, že pro vědecké autority neexistuje patent na pravdu o zkoumaném problému, a odmítá možnost dosažení nezaujatosti a objektivity. Naopak do ústřední pozice staví názorovou pluralitu ve vztahu k vědeckému zkoumání, přičemž jednotlivé přístupy považuje za legitimní i přes

hodnotovou zabarvenost, kterou se snaží reflektovat. Do vědeckého zkoumání tak zahrnuje i perspektivy místních obyvatel, expertů, novinářů, a zejména pak aktivistů či členů nevládních organizací a pomocí jejich hlubokého poznání vytváří celistvý výzkumný obraz. Novák se na základě toho vzdává ambice přinést objektivní popis českého environmentálního hnutí, ve výsledku nicméně podává autentickou výpověď vývoje více než dvou dekad zkoumaného prostředí, které doplňuje důrazem na postsocialistický kontext a bohatou teoretickou i historickou základnu.

Kniha je logicky členěna na dvě hlavní části. V první, jak jsme zmínili, Novák teoreticky ukotvuje zkoumané téma, přičemž postupuje od základního vymezení teoretického přístupu přes historickou genealogii hnutí až k širším celkům tradice i současnosti zkoumání sociálních hnutí. Coby ústřední výkladový rámec vybírá východiska radikální ekologie, kterou popisuje jako jednu z reakcí na environmentální problémy průmyslově-kapitalistické společnosti, ale i jakýsi názorový protipól liberálnímu environmentalismu, který namísto proměny společenského uspořádání prosazuje spíše technická či technokratická řešení, jež by nevyžadovala systémové změny. De facto tak souzní s výchozí názorovou rovinou současného klimatického hnutí, pro které řešení klimatické krize musí stát u odstraňování příčin, nikoli pouze v adaptaci na důsledky. Tato dichotomie tvoří jeden z klíčových rozdílů mezi nově se rodícím grassrootovým zeleným hnutím a institucionalizovanou či profesionalizovanou ekologií, která pro zachování vlastní existence musí reagovat např. na grantové výzvy, což už z principu tuto rovinu systémové kritiky nutně oslabuje. Jen proud radikální ekologie ale není názorově koherentní. To Novák ilustruje historickým vhlédem do jeho geneze a studiem klíčových organizací a iniciativ, jako jsou Earth First!, Friends of the Earth, německé protijaderné hnutí nebo antidávní kempy ve Velké

Británii. Odlišné pohledy i míra radikality, která se odráží především ve vztahu k přímým ekologickým akcím a způsobu jejich provedení, hrály svoji roli také v klíčových ekologických událostech devadesátých let u nás i v konečné krystalizaci struktury nevládních ekologických organizací.

Důležitou úlohu Novák připisuje spojení radikální ekologie se subkulturálním a anarchistickým prostředím, jež rekrutovalo řadu ekologických aktivistů, přičemž mnoho z nich se posléze stalo významnými osobnostmi klíčových organizací. Na druhé straně ovšem spory mezi částí anarchistického hnutí a tehdejšími vedeními Hnutí Duha vedly v důsledku k jistému odloučení obou skupin i celkovému upuštění od politiky přímých akcí. Kontext kontrakulturálního prostředí, který Novák vykresluje i popisem městských street parties coby příkladu svého druhu radikální městské ekologie, je důležitý pro pochopení organické povahy, s jakou grassrootová hnutí vznikají, získávají spojení a sympatizanty, ukazuje ale i rizika řízení nehierarchických skupin a aktivistického vyhoření.

Finále „výzkumné části“ představuje reflexe přerodu ekologických organizací do podoby profesionalizovaných, a tedy i byrokratizovaných sdružení. Pamětníci první vlny radikálního aktivismu i aktéři pozdějších fází strukturálního rozložení českého environmentálního hnutí zde nejen shrnují příčiny i dopady profesionalizace ekologického aktivismu, ale navazují na reflexi a hodnocení debat uvnitř hnutí i konkrétních organizací, které vedly k jejich dalšímu směřování a proměně uplatňovaných strategií. Třebaže z celé knihy je vcelku zřetelná autorská názorová pozice, liberalizaci hnutí interpretuje poměrně nezaopatřené s pochopením pro konkrétní motivace i účel proměny strategií. Zároveň ale v závěru vyslovuje naději v obrodu radikálního aktivismu a jeho výrazových prostředků, jako jsou přímé akce a systémová kritika. Je jen škoda, že kniha právě v momentě prvních náznaků takové změny, které zasazuje do

roku 2011, kdy proběhla blokáda proti kácení na Šumavě, své vyprávění končí. Jak autor ale doplňuje, právě zde možná začíná třetí vlna environmentalismu v České republice a/nebo zpětná vazba a proměna stávajících environmentálních organizací směrem zpět k východiskům radikální ekologie, pro níž záchrana planety začíná změnou společenského systému.

Duální členění textu svým způsobem odpovídá dvojímu zaměření potenciálních čtenářských skupin. Sociální teoretici spíše ocení přehledovou část – zejména s ohledem na reflexi tzv. nejnovějších sociálních hnutí –, která teoreticky vymezuje současné tendence výzkumu v porovnání s tradicí zhruba poslední třetiny 20. století, jež reagovala na genezi a vzestup hnutí především v západní Evropě. Hnutí posledních cca dvaceti let oproti tomu mají nová specifika a zároveň jsou součástí transformujícího se sociálního pole, ve kterém hrají odlišné role a čelí odlišným protivníkům. Druhá část pravděpodobně čtenářské obce, tj. aktivistické prostředí, zřejmě více ocení druhou polovinu knihy, která podrobně mapuje klíčové porevoluční ekologické události, především konkrétní přímé akce jako blokáda obce Libkovice, kterou nakonec srovnala se zemí důlní činnost, anebo protesty proti dostavbě atomové elektrárny Temelín. Insiderský autorský vhléd zde umožňuje jakýsi „etnografický zoom“, který odhaluje odlišné tendence a vnitřní diferenciace ve zdánlivě stejnobarevném hnutí. Úspěšné zmapování tohoto procesu podmiňuje velmi kvalitní výběr hloubkových interview, jenž zahrnuje většinu klíčových postav českého ekologického hnutí ve zkoumaném časovém rámci a tím poskytuje kompaktní přehled o situaci a „byrokratické transformaci“ většiny organizací na přelomu tisíciletí.

Novákova kniha vstupuje do českého environmentálního diskurzu s velmi dobrým načasováním. Téměř třicet let po sametové revoluci, kdy začíná autorem zkoumaná perioda radikálně ekologických akti-

vit v České republice, jsme svědky určité renesance grassrootového ekologického hnutí u nás. Tu v současnosti reprezentuje především organizace *Limity jsme my*, která vznikla kolem brněnské katedry environmentálních studií a již se podařilo oslovit řadu členů či dobrovolníků téměř všech v knize zmiňovaných ekologických organizací, ale i zástupce levicového i anarchického hnutí či dalších skupin. Dost možná k tomu přispělo i to, že *Klimakemp*, vrcholná akce hnutí, již se loni účastnilo několik stovek aktivistů a která formou přímé akce na několik hodin ochromila většinu uhelných infrastruktur v severních Čechách (doly i část zpracovatelských zařízení zastavily svoji činnost buď preventivně, anebo v reakci na fyzické vniknutí stovek aktivistů do důlního prostoru Bílina), není oficiálně zaštitěna žádnou ze zavedených organizací, ale naopak otevřeně deklaruje svoji organizaci zdola a otevřenost všem. Navazuje tak na tradici blokád v Anglii a klimatických kempů, a zejména se inspirované německým protiuhelným hnutím *Ende Gelände*, jehož myšlenky přenáší do českého prostředí, přičemž dokáže velmi srozumitelnou formou komunikovat globální důsledky spalování fosilních paliv. Aktivisté z České republiky se vedle toho také účastní třeba přímých akcí proti kácení bělověžského pralesa v Polsku, čímž navazují na obecnou tendenci internacionalizace hnutí a růst globálního ekologického aktivismu. Obecně se tedy zdá, že environmentální přímá akce se stává znovu součástí diskursu ekologického hnutí, které po letech lobbisticky orientované práce „dosáhlo“ v řadě případů naopak zhoršení situace – například došlo k omezení občanských práv novelou stavebního zákona anebo právě k částečnému prolomení těžebních limitů uhlí na severu Čech. Právě to stálo u zrodu nového, zdola organizovaného hnutí, kterému se prozatím daří prolamovat bariéry, jež se za necelé tři dekády českého ekologického aktivismu mezi jednotlivými skupinami vytvořily.

Svoji roli v tom může hrát i stávající politická reprezentace, která v duchu „postpravdivé“ doby znovu a znovu upozaduje palčivé ekologické otázky současnosti, a nahrazuje je populistickými proklamacemi, které uzavírají bránu pro konsenzus a vyjednávání profesionalizovaných organizací. Prezident Miloš Zeman i čelní představitelé vlády neúnavně přizívají diskurs o „ekoteroristech“ a nevládkářských příživnících, jenž na jednu stranu výrazně ztěžuje pozici neziskových organizací, jimž hrozí výrazné omezení finančních zdrojů, nemluvě o ztrátě důstojné role v ekologické debatě, na druhou stranu ale posiluje radikálnější tendence hnutí, které byrokratické nástroje začíná znovu doplňovat přímou akcí a fyzickým protestem.

Novákův *Tmavozeleňý svět* se v této situaci stává – přes svoji nespornou odbornou hodnotu – výpovědí celé jedné generace ekologického hnutí v České republice a svojí výrazně angažovanou orientací zároveň tvoří další článek nové vlny radikálního aktivismu. Tím se stává velmi specifickou a výjimečnou knihou s dvojitým přesahem: na jedné straně tvoří nejaktuálnější a kompletní přehledový text pro odborné publikum zaměřené na studium sociálních hnutí a radikální ekologie, na straně druhé má potenciál stát se inspirací pro zkoumané prostředí samotné. Tím plní roli angažované vědy 21. století, která dokáže identifikovat a popisovat zkoumané procesy a přitom podmiňovat společenskou změnu.

Zprvu se může zdát trochu překvapivé, že kniha vychází v Sociologickém nakladatelství (SLON). To ale – minimálně ve vztahu k ekologickým tématům – potvrzuje progresivnější trend třeba i aktuálním vydáním studie českých klimaskeptiků *Oteplí se a bude líp* Petra Vidomuse (Sociologické nakladatelství /SLON/ 2018), což ta větev české sociologie, která chce plnit roli kritické angažované vědy ve společnosti pozdního kapitalismu, jistě ocení.

Václav Orcígr

Alena Wagnerová: *Žena za socialismu. Československo 1945–1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*
Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2017, s. 262

Knihu Aleny Wagnerové *Žena za socialismu. Československo 1945–1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*, která se dostala v roce 2017 do rukou českému čtenáři, vydalo Sociologické nakladatelství (SLON) v Praze. Jedná se o český překlad německy vydané sociologické studie *Die Frau im Sozialismus, Beispiel ČSSR* (Hamburk: Hoffmann und Campe), která Aleně Wagnerové vyšla v roce 1974 ve Spolkové republice Německo. Autorka ve své studii představuje čtenářům socialistický model emancipace žen na příkladu Československa v období mezi lety 1945 a 1974. Aktuální vydání bylo autorkou doplněno o několik jejích pozdějších článků a o text české socioložky Jiřiny Šiklové.

Alena Wagnerová je spisovatelkou, publicistkou a orální historičkou, která žije od roku 1969 ve Spolkové republice Německo a od roku 1989 střídavě ve Spolkové republice Německo a v České republice. Ve svých publikacích, které jsou vydávány v německém a českém jazyce, se věnuje kultuře, historii a společenským otázkám střední Evropy, zabývá se česko-německými vztahy a postavením ženy v moderní společnosti.

První část knihy „Výsledky a deficity marxistického modelu emancipace ženy v Československu ve srovnání se situací v západním Německu 1945–1974“ reflektuje pohled na danou problematiku z počátku sedmdesátých let. Šest kapitol této části se věnuje ženské otázce v Československu, několika oblastem života ženy ve sledovaném období a závěrečnému shrnutí hlavních rysů emancipačního vývoje. V první kapitole „Ženská otázka v Československu“ nastiňuje autorka vývoj českého ženského hnutí v Československu. Nejprve upozorňuje na specifické podmínky vzni-